

МАТЕРІАЛИ ДОБИ НЕОЛІТУ, ЕНЕОЛІТУ ТА БРОНЗИ З БАГАТОШАРОВОГО ПОСЕЛЕННЯ ПТИЧА-3

У статті проаналізовано та науково інтерпретовано речовий комплекс підйомного матеріалу доби неоліту, енеоліту та бронзи з багатошарової пам'ятки Птича-3 на Дубенщині.

Ключові слова: Птича, красносільська культура, культура лінійно-стрічкової кераміки, трипільська культура, бабинська культура, тшцінецько-комарівська культура, чорноліська культура, могилянська культурна група,

Пам'ятка Птича-3 розташована на межі Малого Полісся і Повчанської височини на кінці мису корінної тераси р. Нирки при впадінні останньої в заплаву Ікви. Тераса лесова, але її кінцівка, зайнята пам'яткою, піщана. Вперше вона зафіксована В. О. Самолюком у 1993 р., як майстерня доби бронзи і тоді ж отримала нинішню назву. В 2000-2002 роках пам'ятку обстежив автор, виявивши тут стоянку красносільської культури, доби мезоліту, поселення культури лінійно-стрічкової кераміки, трипільської культури, тшцінецько-комарівської культури, литовсько-польського часу. Частина матеріалів з пам'ятки була опублікована [1, с. 302-305]. Весь матеріал з поселення підйомний.

До доби неоліту належить невелика збірка матеріалів з поселення. Частково це обумовлено тим, що кремій доби неоліту не відрізняється від обробленого пізніше. Тож до цього періоду віднесено кілька речей, що мають аналогії на інших пам'ятках культури лінійно-стрічкової кераміки на Дубенщині. Це сокироподібне знаряддя (рис. 1, 3), одноплощадковий нуклеус (рис. 1, 2), два скребки (рис. 1, 4, 8), та ряд знарядь із скошеним краєм (рис. 1, 5-7, 9). Знайдено уламки кухонної та столової кераміки культури лінійно-стрічкової кераміки, серед якої – вінчик яйцеподібного горщика з орнаментом у вигляді пальцевих вдавлень під вінчиком (рис. 1, 1).

До енеолітичного часу, окрім уламків крем'яних пластин те нуклеусів належить три уламки вінчиків посудин пізньотрипільської культури, серед яких один вінчик горщика з прямою шийкою, світло-коричневого кольору, тришаровий на зламі, з дбайливо згладженою поверхнею і домішкою піску в глиняному тісті (рис. 2, 1), вінчик посудини з відігнутою шийкою, аналогічний попередньому за технологією виконання (рис. 2, 6), а також вінчик миски, вкритої червоною фарбою, з домішкою шамоту в глиняному тісті (рис. 2, 7).

Дві стінки посудин світло-коричневого кольору, з домішкою піску в глиняному тісті, орнаментовані валиками (рис. 2, 2, 4) належать до бабинського культурного кола (культури багатошарової кераміки).

Тшцінецько-комарівська культура представлена більшою збіркою. Посуд має червонуватий, коричневий та сірий колір, в глиняному тісті домішано пісок та товчений кремій. Серед кераміки виділяються уламки двох товстостінних посудин з карнизоподібним завершенням вінчиків, орнаментовані рядом проколів під вінцем, один має орнамент з горизонтальної заглибленої лінії (рис. 3, 1, 2). Зібрано інші уламки вінчиків, подібних попереднім, або потовщених, один з яких із лінійною орнаментациєю (рис. 3, 4, 7-10). Ще один горщик має пригострений вінчик (рис. 3, 11). Інша група кераміки представлена уламками вінчиків горщиків з валиками. Вінця мають різні форми – при гострену, заокруглену, один трохи загнутий всередину, над валиком знаходяться проколи або перлини нанесені з зовнішньої сторони (рис. 2, 3; рис. 3, 3, 5, 6). До цієї ж культури віднесене пряслице, подібне за технологією виготовлення до посуду, в глиняному тісті, окрім піску та кременю додано окремі зерна шамоту (рис. 2, 8). Знайдено уламок посудини чорноліської культури (?), чорного кольору, з дуже добре згладженою поверхнею, з домішкою дрібних зерен кременю в глиняному тісті, очевидно біконічної форми, на ребрі нанесено ряд похилих рисок, під якими знаходиться заглиблена горизонтальна лінія (рис. 2, 5).

Зібрано чималу кількість уламків та кілька цілих заготовок серпів (рис. 1, 6), та заготовку долота із звуженим лезом. Подібні вироби трапляються на тшцінецько-комарівських пам'ятках Дубенщини [2, 149]. Знайдено також одиничний уламок посудини могилянської групи ранньозалізного віку.

Збірка кераміки тшцінецько-комарівської культури доволі виразна, її пізній вік в рамках цієї культури позначає наявність кераміки з орнаментом із валиків та отворів і перлин. Подібні

збірки походять з поселень Тараканів-4 та Тараканів-5 на р. Ікві [2, 148].

Певну проблему становить визначення віку і культурної належності майстерні з виготовлення серпів. Серпи тшцінецько-комарівської культури з поселень Тараканів-4 та Тараканів-5 мають більші розміри, частина з них має виразну п'ятку [2, 148]. Серпи з Птичі-3 демонструють інші риси – невеликий розмір, обидва кінці загострені, або п'ятка невелика. Такі серпи були поширені в могилянській групі ранньозалізного віку [3, 163, 164], тож можливо майстерня належить до цього часу. Втім, враховуючи пізню дату поселення в межах тшцінецько-комарівської культури і технологічну спадкоємність виготовлення серпів між тшцінецько-комарівської культури і могилянської групою [3, 164] це питання важко вирішити на основі тільки підйомного матеріалу.

1. *Залізник Л.Л., Ткач В.В.* Нова стоянка красносільської культури Птича-3 на Рівненщині. // Кам'яна доба України. Вип. 4, К.: Шлях, 2003. – С. 302-305.

2. *Ткач В., Бардецький А.* Нові пам'ятки тшцінецької культури поблизу м. Дубно. // Вісник Нетішинського краєзнавчого музею. – Нетішин, 2003-2004. – №2-3. – С. 148-155.

3. *Ткач В.* Крем'яні жниварські знаряддя доби неоліту, енеоліту, бронзи та ранньозалізного віку за матеріалами з Дубенщини // Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею. До 150-річчя від дня народження Д.І. Яворницького. Випуск 3. – (Матеріали наукової конференції 24-25. 11. 2005 р.). – Рівне: Волинські обереги, 2005 – С.162-167.

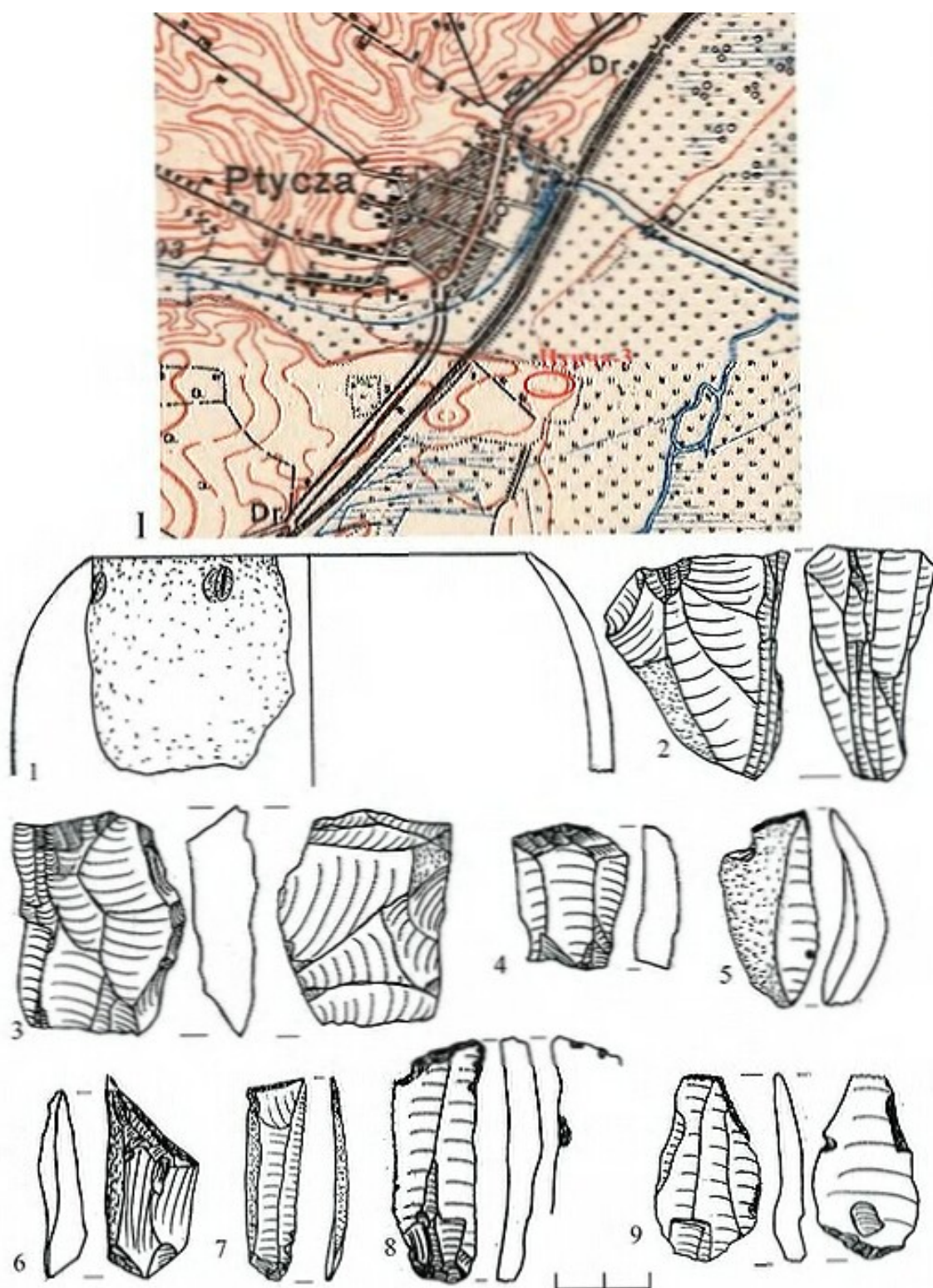

Рис. 1. I – поселення Птича-3 на топографічній карті, 1-9 – матеріали культури лінійно-стрічкової кераміки; 1 – кераміка, 2-9 – кремень.

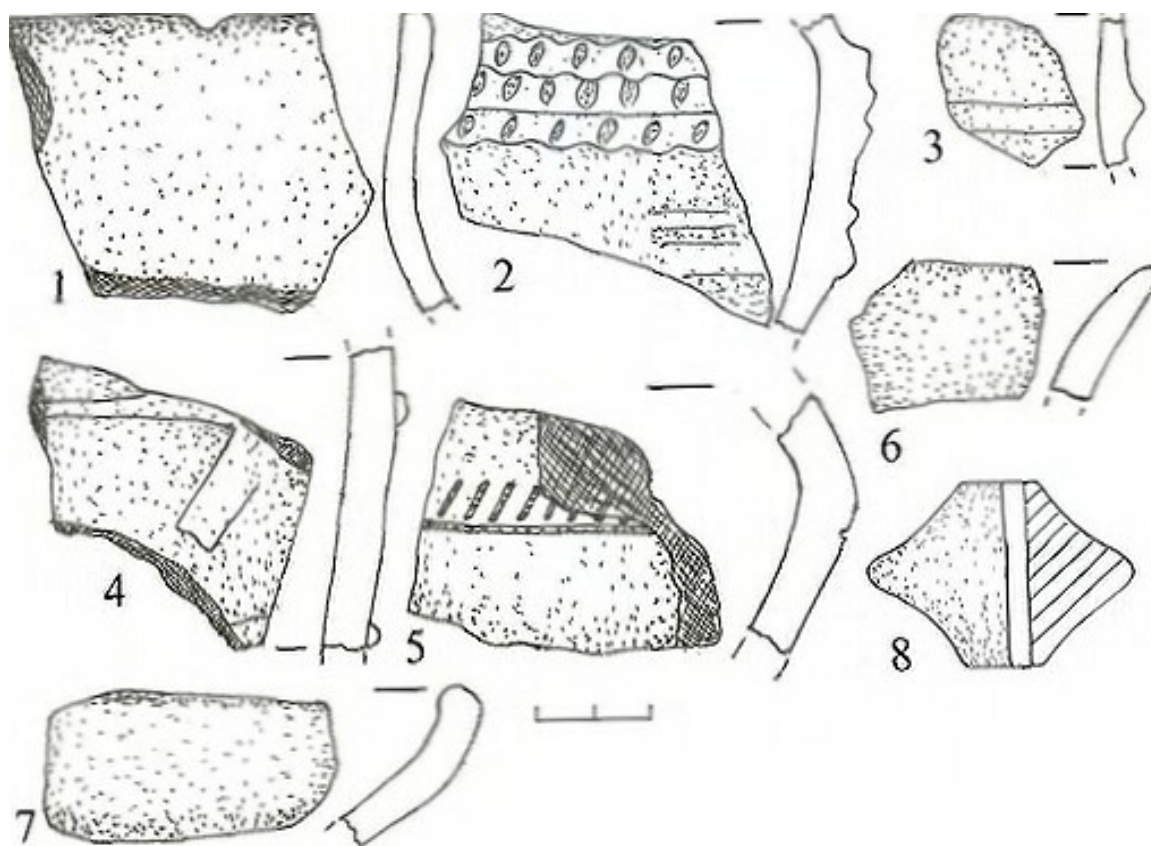

Рис. 2. Кераміка з поселення Птича-3: 1, 6, 7 – пізньотрипільської культури; 2, 4 – культури багатоваликової кераміки; 3, 8 – тшинецько-комарівської культури; 5 – чорноліської (?) культури.

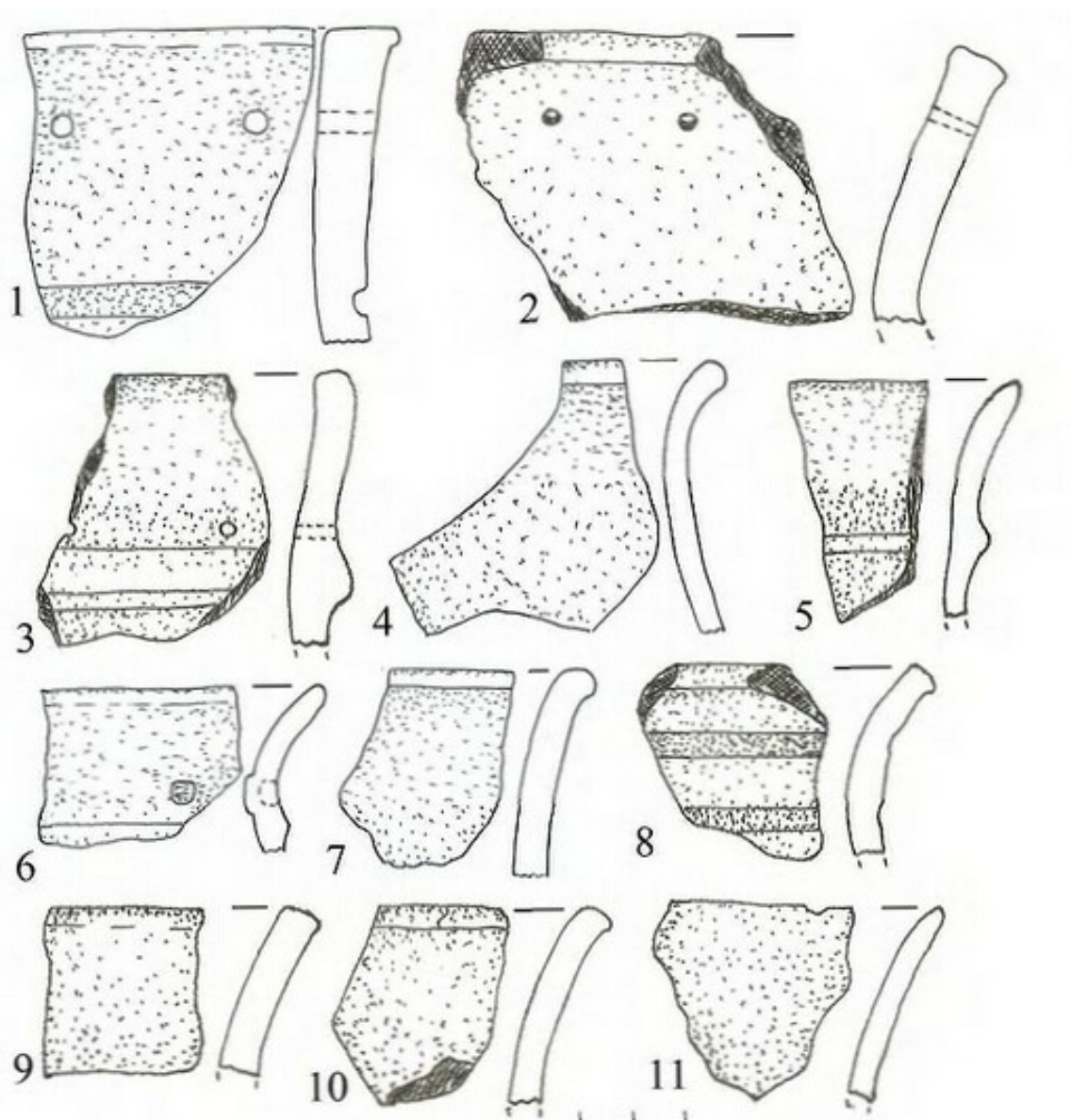

Рис. 3. Кераміка тшцінецько-комарівської культури з поселення Птича-3.

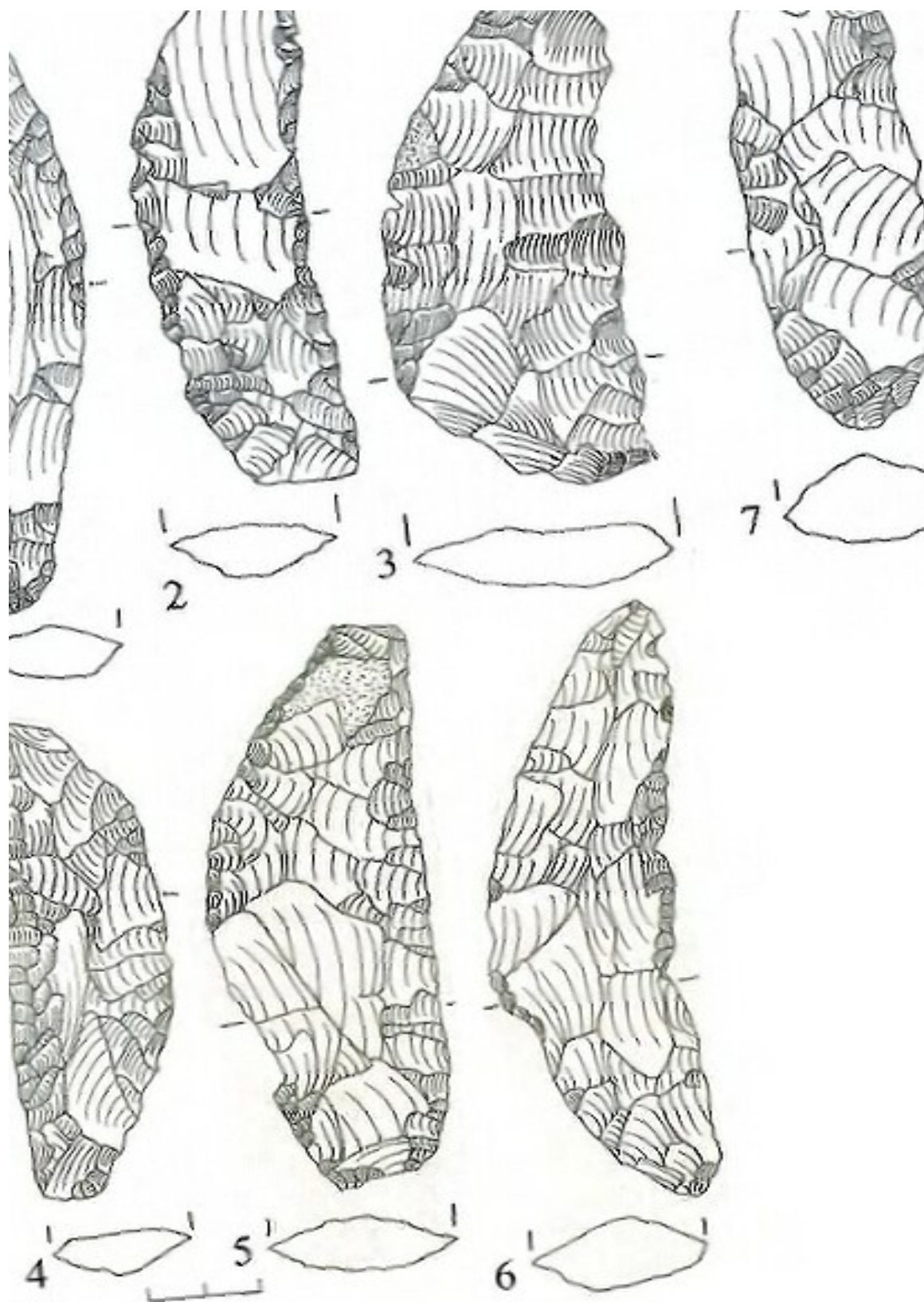

Рис. 4. Крем'яні вироби з поселення Птича-3.